

Александра Манчић

Вешрењаче на језик

Дневник превођења *Дон Кихота*

Александра Манчић
ВЕТРЕЊАЧЕ НА ЈЕЗИК

99

Библиотека
Уметност и култура

Колекција
Гласник

Уредник
Јовица Аћин

Главни и одговорни уредник
Слободан Гавриловић

На корици
Фасада у Синтри, снимила Александра Манчић, 2009

Александра Манчић

ВЕТРЕЊАЧЕ НА ЈЕЗИК

Дневник превођења *Дон Кихота*

САДРЖАЈ

<i>Уводна напомена</i>	7
Зашто верујем да треба... ..	15
Дневник превођења	23
Алжирски сужањ	38
Мигел де Сервантес, <i>Да вас више нико не ухвати у незнању</i>	49
Како је штампан <i>Дон Кихоте</i> . Документи	56
Интерлудијум. О још једном писцу који је свој текст превео	76
Сервантес у Америци, четири века касније	93
Разговор преводилаца	110
Човек који пише и бави се пословима	115
Сервантес и Авељанеда	130
Алфонсо Фернандес де Авељанеда, <i>Друштво мањојолавој игалиа</i> <i>Дон Кихота од Манче</i>	133
Како је штампан <i>Дон Кихоте II</i> Документи	143
Последњи дани Мигела де Сервантеса	146
Мигел де Сервантес, <i>С једном ноћом већ</i> <i>у сиремену</i>	156
Суботњи пост и презиме манчанских супруга ...	159
Непревођење као спас – наставак дневника, или меланхолични спилог.	171
 <i>Molinos de lengua. Diario de una traductora</i> <i>del Quijote</i>	 185

УВОДНА НАПОМЕНА

Дневник се не може поправљати, може се само настављати, записала сам на маргини свог дневника преводјења *Дон Кихоџа* када сам, неколико месеци касније, почела да преводим Унамунов есеј *Како се љрави роман*. Дневник се не може поправљати, а допуне су, опет, накнадна памет... Ипак, када сам се пет година касније вратила тексту превода *Дон Кихоџа*, нисам могла а да се не вратим и дневнику. Био је то позив који су ми и мој превод, и моји записи, довикивали са сваке странице: превод Сервантесовог *Дон Кихоџа* за мене није тек један од превода, за мене је он и позив на дијалог. Негде сам забележила питање о Дон Кихотовом мистицизму, а да ли је мистичан, или херметичан, никада ми неће бити до краја јасно. Сервантесов позив на дијалог настављао се и кроз други његов роман који сам превела, *Персила и Сийсмунду*. Толико је био истрајан, да ми од тада стално зуји у ушима. Целу сам књигу хартије поарчила не бих ли се ослободила његових вештица. И ништа. Стално је ту, не пушта: мами, шапуће, миче уснама. А кад заћути, ја оглувим. Ма шта оглувим, оглувим, ослепим и занемоћам. Седим, и чекам да ми се јави.

Унамуно је најпре написао свој *Животи Дон Кихоџа и Санча*. Неки кажу да је том својом замишљу – да буде Сервантес уместо Сервантеса – навео Борхеса да напише „Пјера Менара“. А знамо, Пјер Менар се подухватио суманутог посла: да напише све онако како је писано...

Него, Унамуно: кад је већ написао *Животи Дон Кихотија и Санча*, решио је да напише и роман *Како се прави роман*. И да после то што је написао 1925, следеће године да пријатељу да му преведе на француски, и онда, још годину дана касније, са француског сам себе преведе на шпански; ни то му није било доста, него се онда позабавио и писањем дневника уз властити превод свог текста с превода... Нема потребе даље да описујем, већ вам је јасно! „Сложили смо се, дакле, да романисијер који прича како се прави роман прича о томе како се прави романисијер, то јест како се прави човек“, каже Унамуно. Сложили смо се, дабоме, одвраћам. „И пазите кад се упуштате у те ствари с дневницима!“ подвикује. „Човек се поиграва с књигом од човека и човеком од књиге, али зар има људи који нису од књиге? Сваки човек, истински човек, јесте син неке легенде, писане или усмене. Па и нема ничега осим легенде, то јест романа.“ Па сад, тумачим бојажљиво – Унамуно је класични филолог – ако је до легенде, та реч ваљда долази од латинске речи за читање, а читање може да буде писмено – ту, ваљда, спада и превод – а може и усмено, као кад, на пример, читам наглас... Унамуно на то ћути, не одговара. Сад и њега чекам да се јави. А он седи, и слаже пасијанс. И код нас је Станка Глишићева, негде истих година, тачније 1933, писала о томе како седи и слаже пасијанс: написала је то у књизи *Моје усйомене*, где пише и то да је све слободно време проводила са Французима Мопасаном, Додеом, Франсом, Русима Тургењевим, Гогољем, Чеховим, а „после рата“ и са Италијанима; па онда додаје да, откако је у пензији, слаже пасијанс, а кад штогод и преведе, „то ми сад, код ауторског права, не вреди, јер те преводе држим у орману, пошто их нико, и без мог хонорара, неће да изда“. И та ауторска права су некоме мајка, а некоме маћеха. Пословично преводилачко

пожртвовање, у време када је српска књижевна критика гајила пелагићевски култ рада и опште добробити, навело је Станку Глишић да своје преводе и не потпишује, осим кад то од ње безусловно траже, да за преводе хонорар не узима, да од својих новаца купује примерке часописа у којима јој преводи излазе... И њене су приче, попут Унамунових, преводилачке приче које кроз причу о преводима причају о томе како се прави преводац. Толико о дневницима. А о картама? Па, сећате ли се кад је оно Дон Кихоте видео Монтесиноса у пећини? Сећате ли се како је Монтесинос са сузама у очима говорио о нади да ће га Дон Кихотови огромни подвизи ослободити чини и ускрснути? „Чак и кад не би било тако“, одвраћа му Дурандарте малаксало, „кажем, седи с миром и промешај карте.“ „Јер, проблем живота се састоји у томе да човек уме да искористи случај, да се извешти у томе да избегава да му се ремете планови ако не скупи довољно жандара и попова, или да другоме помрси рачуне кад му случај пружи прилику. Седи с миром, и промешај карте! А руку и очи спремај да увербају случај у пролазу. Седи с миром, и промешај карте! У томе је проблем.“ То је Унамуно писао јуна 1927, у свом дневнику уз превод свог романа *Како се прави роман*.

Тако сам и ја одлучила да их послушам, и стрпљиво сам мешала карте. И Сервантес се одазивао, на разне начине. Проучавала сам његов живот, његово време, читала их, и себи тумачила. Схватила, на пример, да је, колико год да је занимљива судбина Сервантеса, опет занимљива и судбина истраживања о Сервантесовом животу. Рецимо, Сервантесов биограф Астрана Марин много је поучан: из његових књига сам сазнала да, на пример, истраживачи у XIX веку деценијама нису хтели да прихвате да је Сервантес уопште могао учествовати

у оном чувеном двобоју, и што је још горе, бити осуђен на страшну казну због бунтовништва на срамно одсецање десне руке и десетогодишње прогонство. Да ли је то била одбрана Сервантесовог угледа – многи други знаменити писци учествовали су у двобојима: Калдерон, Кеведо, Лопе – или одбрана угледа власти Филипа II, чије су судије онако грозну пресуду против Сервантеса донеле? Као што се дешавало толико пута раније, са светом Терезом Авилском, на пример, или светим Јованом од Крста, тако и „сервантомани“ – како их назива писац седмотомне Сервантесове биографије Астрана Марин – хоће да направе од Сервантеса свеца. Деветнаести век било је доба које би се могло назвати акутни сервантизам, када цео свет сервантесује, ако не и сервантоманише: на хиљаде сервантесовских студија, текстови о најситнијим темама, фантастична тумачења *Дон Кихота*, кључеви, скривени смислови, симболизми и езотеризми; објашњења граматичких, лексикографских и историјских нејасноћа у тексту; схолије уз Сервантесове текстове постају права мала чуда ерудиције: Астрана Марин сва та истраживања баца у воду, као прве мачиће: „Ако ћемо право, тресла се гора, родио се миш“ (Астрана Марин, I, „Општи предговор“, стр. XXXV), и додаје: „За граматичарским беснилом, уследила је филолошка куга!“ (*Исто*, стр. XLVIII). Стотinaк поглавља даље, записао је и овај занимљив податак који некако очекивано произлази из свега претходног: „Без икаквог протеста нестала су у Мадриду документа о кривичним поступцима из Судског архива, која су, под Фернандом VII, продата неком пиротехничару из Алкале де Енарес да од њих прави ракетле за ватромет. Важан архив Краљевске аудијенције у Севиљи такође је продат, под изговором да се умољчао, неким произвођачима картона“ (Астрана, I, стр. CXXIV). Градски

архив у Алкали има огромне делове који недостају. За време грађанског рата нестала је књига крштења у Ескивијасу. У XIX веку много докумената изгубљено је из Генералног архива у Симанкасу, из архива Протокола такође су изношени и продавани документи... Једно време кружила је легенда о тексту под насловом *Buscarie*, којим је наводно Сервантес хтео да се оправда што је написао *Дон Кихота* (?!). Фалсификати из XIX века су, како се умножавао број написа, истраживања и проналазака у вези са Сервантесом, били све успешнији и дуго важили као аутентични документи. Састављани од делова Сервантесових текстова, доприносили су стварању легенди. Као што је у време Сервантесовог повратка у Мадрид једна легенда сустизала другу око дон Карлоса и његовог разузданог живота, тако је у XIX веку дошао тренутак да се множе легенде о Сервантесу. *Посланица Мајшеу Васкесу* требало је да ојача војнички дух и прикаже Сервантеса не само као човека који је све чинио да помогне друговима у несрећи него је имао и војничке идеје како да се поново освоји Алжир. Астрана Марин писао је о истраживачким неподопштинама из XIX века, али није невоља у веку, невоља је у нечему другом. Свако доба има своју муку, па тако овај велики Сервантесов биограф, који је и цео Шпански грађански рат провео пишући ову Сервантесову биографију, расправља о неком непристојном сонету на рачун Рима који Сервантес спомиње у роману *Персил и Сийсмунда*, а затим каже да је сонет пронашао, и то у три рукописа, у Националној библиотеци у Мадриду, и додаје: „Њихове сигнатуре, разуме се, нећу дати, да не бих олакшао потрагу за њима. Сонет је грозан и заиста необјављив. У праву је Сервантес када каже да би аутора обесили кад би знали његово име.“ Све то Астрана је записао у седмој књизи Сервантесове биографије, на странама

443–444. Каснији истраживачи тај сонет су прећуткивали, све док није поново пронађен 1994. године...

Можда је читалац безазлена особа која се полако квари док пристаје да одређене теорије – и историје – књижевности посредују у његовом односу према књижевним делима. И рецимо да је притом читалац безазленији од аутора, а да је аутор безазленији од критичара, који тумачи, са своје тачке познања добра и зла, обоготворен у медију који му стоји на располагању, значење књижевних текстова. Извесно је да је борба између књижевности, норме и тумача, односно између поетике, прецептиве и критике, и данас као и пре пет стотина година, борба непрестана. И за читаоца и за аутора ту су, заправо, предвиђена пасивна места потрошача. Однос између етике и поетике, или тачније, између морала и књижевности, успоставља се преко утврђених нормативних облика који треба естетски да морализују књижевни дискурс. Књижевност је дискурс који не застарева; он претходи било каквом облику теорије (укључујући и само писање) и надживљава сва тумачења која се о њему могу формулисати; то је дискурс несводљив на било какву естетичку прецептиву или морални закон. А не заборавимо да свака естетичка, креативна или интерпретативна норма (односно, било да је намењена аутору било читаоцу), отворено или прикривено садржи сопствени морални закон, из којег често произађе уметничко оправдавање и друштвено инструментализовање. Захваљујући лудичком изразу, иронијској интерпретацији или катартичком интензитету, који су исконска својства књижевног приповедања, књижевност је надживела разне моралне и естетичке императиве чији је задатак да људски живот ставе под контролу. Уметност је често служила као изговор да се наметну или учврсте одређене моралне норме:

могло би се рећи да иза сваког естетичког прописивања лежи нека морална заповест. А прописивачи као да не виде да књижевност надживљава и законе и морале. Ревизије такозваног класичног канона претварају се у догматско замењивање једног канона другим: канони се мењају да би догме опстале. А ипак, нема дискурса који је ефикасније одолевао укидањима слободе и наметањима норми од књижевног дискурса. Стотине посредника умећу се између књижевног текста и читаоца: штампа и књижевни додаци, критичари који се рађају из смрти аутора, универзитети и најразличитији академски медији, све масовнији конгреси, специјализовани часописи... и сваки од њих читаоцу нуди неки *шемељан* приступ тумачењу неког Трансцендентног Смисла. Правила долазе од посредника, а посредник је неизбежно на неком месту веома далеко од књижевног извора којем хоће да приведе друге. Коначна судбина интерпретативног дискурса је застарелост. Књижевност уме да надживи свако тумачење.

ДВА ВЕКА СРПСКИХ СЛУЖБЕНИХ ГЛАСИЛА

Александра Манчић ВЕТРЕЊАЧЕ НА ЈЕЗИК | Издавач
Јавно предузеће *Службени гласник* | За издавача
Слободан Гавриловић, директор | Извршни директор
Петар В. Арбутина | Дизајн Милош Мајсторовић |
Извршна уредница Татјана Чомић | Лектура Жақлина
Татић | Техничко уређење Јелена Панић | Београд, 2012
| www.sglasnik.com

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.134.2.03=163.41
821.134.2.09-31 Сервантес Сааведра М. де
81'255.4

МАНЧИЋ, Александра, 1961–
Ветрењаче на језик : дневник превођења Дон Кихота /
Александра Манчић. – Београд : Службени гласник, 2012
(Београд : Гласник). – 188 стр. ; 20 см. – (Библиотека
Уметност и култура. Колекција Гласник)

Тираж 500. – Белешка о ауторки: стр. 187. – *Molinos de lengua:*
стр. 185–186.

ISBN 978-86-519-1587-4

а) Сервантес Сааведра, Мигел де (1547–1616) – "Дон Кихот"
– Српски преводи б) Манчић, Александра (1961–)
– Књижевно превођење
COBISS.SR-ID 193889804

Воденице су млинови на погонску снагу воденог тока. Ветрењаче – млинови које тера ветар. Овде није у питању то да се међу речи у бујицама него да у језику видимо погон маштоглавог млина званог дело.

Дон Кихоте који воли да говори, баш као и Санчо, његов штитоноша, сукобљава се с ветрењачама. То је једна од његових најпознатијих битака, и најзалуднијих, и најтрагикомичнијих. Да ли се тако, можда, и преводилац, суочен с делом, непрестано, узалудно, трагикомично, донекле кихотовски сукобљава с том ветрењачом на језик? Ако је тако, онда је и он сам стваралачка ветрењача на језик, па и превођење постаје писање које успева у немогућном: преводи непреводиво, понавља непоновљиво.

О томе нам дивно, уверљиво и заводљиво сведочи овај незаборавни дневник Александре Манчић, са записима, ученим, инвентивним и животним, насталим док је, разиграна, до данас без премца преводила Сервантесово дело. Читаћете га с коришћу и у сласти.

Diario de una traductora del Quijote

Conocemos los molinos movidos por el agua, los molinos movidos por el viento, sabemos que los molinos son las máquinas que molen, que machacan. Sabemos también que don Quijote queda tantas veces molido a palos. Sin embargo, en este diario de una traductora del *Quijote* no se trata de moler a palabras, ni de moler las palabras, sino de ver en la lengua un motor del molino llamado obra. ...

